

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

на РАЯ РАЙЧЕВА,

докторант на самостоятелна подготовка по направление 2.1. Филология –
Романски езици (Морфология и синтаксис – испански език)

Докторска програма „Лингвистика и теория и практика на превода“, НБУ

на тема „Аналитични средства за изразяване на каузалност в съвременния испански език“

Рецензент: проф. д.ф.н. Евгения Вучева, Софийски Университет „Св. Климент Охридски“

Представеният дисертационен труд е задълбочено изследване, с прозрачна и кохерентна структура, с добре обмислени постановки и с прецизен анализ на изключително представителен емпиричен материал. Състои се от четири глави, заключение, 26 приложения и библиография с общ обем от 177 с.

В първа част Р. Райчева откроява актуалността на темата и приложимостта на резултатите в обучението по испански език (и не само като чужд език!), които са безспорни, не само заради факта, че се разполага в една сложна пресечна зона между морфология, синтаксис и лексикология, но и – бих добавила – поради своята полемичност. Това е тема, която традиционно не присъства в теоретичните граматика, а в учебниците се появява единствено при подчинените каузални изречения, така че приветствам избора ѝ и оценявам трудностите при изграждането на нейната теоретична и методологическа рамка. Ясно е очертан обектът на изследване, както и основната цел и произтичащите от нея задачи – описание на аналитичните средства за изразяване на каузалност в испанския език. Мотивирано са посочени критериите за подбор на емпиричния материал. Начертана е методологическата основа, върху която ще се опре трудът, обвързана систематично с поставените задачи. Отделено е подобаващо място на актуалното

състояние на описвания научен обект. Наред с това дисертантката поставя жалоните, по които ще разгърне изследването си: концептуалното разграничаване на основните теоретични понятия *кауза*, *каузалност* и *каузативност* и произтичащите следствия при конфигурирането на средствата за представянето на езиковата категория *каузативност* в испанския език; видове каузативни конструкции, класирани по формален принцип (съдържащи инфинитив, причастие или глагол-опора). Приемам разграничението между *каузалност* (ментална категория, стъпваща на отношението причина-следствие) и *каузативност* (езиковото експлициране на категорията в испанския език) като чисто и непротиворечиво. Каузативните структури, представени в дисертацията, са най-вече средствата за изразяване на фактуалното и неделимо отношение причина-следствие. Факт е, че каузативността е много сложна езикова категория, основаваща се на различни семантични роли и валентните връзки на предиката (откъдето произтича и пресичането ѝ с транзитивността, и връзката ѝ с диатетичните отношения), производна в отделни случаи на аспектиалността (в резултативните конструкции), зависима от темпоралната локализация на резултата и т.н. Този факт я представя като една многозависима категория. Подобни сложни категории откъм средства за изразяване биха могли да се представят по лингвистични равнища – лексикално (каузативни глаголи, или т. нар. от авторката „синтетични средства“), морфологично (префигирани глаголи), синтактично (различни конструкции, подредени по формален признак и окачествени от авторката като аналитични средства). Конфигурацията на разнородните средства би могла да се изведе и като функционално-семантично поле за изразяването на подобни сложни категории. Авторката е заложила на втората възможност, като е представила предполагаемата конфигурация на функционално-семантичното поле на каузативността, в чието ядро са разположени аналитичните средства, а в периферията – лексикалните и морфологичните (с. 22-23). Обяснението на структурата Р. Райчева търси във факта, че аналитичните средства са се използвали от възникването на испанския език с много по-голяма честота отколкото каузативните лексеми. Това е нейното виждане за структурирането на полето, към което аз подхождам с известни резерви, тъй като според мен водещият критерий не е честотата на употребата, а

тяхната функционалност; с други думи: как семантичното съдържание на категорията *каузалност* се експлицира езиково; кои са езиковите единици, изпълняващи най-прозрачно тази функция. Това несъмнено са каузативните лексеми и производните от прилагателни имена глаголи, означаващи най-общо промяна на състояние. Друг е въпросът, че при аналитичните конструкции ситуацията е по-сложна, тъй като се включват и допълнителни семантико-синтактични отношения. Веднага обаче искам да отбележа, че обект на дисертацията са аналитичните конструкции; диференцирането на ядрените и периферийните средства и разположението им в полевата структура безспорно биха допринесли за изясняването на спецификата на езиковата категория *каузативност*, но конфигурацията на самото функционално-семантично поле не е сред задачите, които на настоящия етап си е поставила докторантката. Надявам се, че тези въпроси ще са сред целите на едно бъдещо изследване на каузалността наред с описанието на макроситуациите (по Комри), на взаимозависимостите между причина/резултат и техните отделни фази (по Шибатани), на когнитивната основа на категорията – проблеми, които авторката споделя, че е оставила отворени за бъдещи свои проучвания. На този етап тя работи в полето на традиционния морфосинтаксис, където решава успешно задачите, които си е поставила. Някои терминологични неточности се дължат на факта, че при описанието на синтактичните явления са използвани произволно понятия от различни лингвистични равнища, като глагол / предикат, подлог / субект / актант / агенс. Какво означава напр. “*el actante que provoca la acción*” (с. 45)?; „действието на глагола *ver* не се извършва от Лаура, а от други деятели, които представляват активната част в изречението *Laura se dejó ver por los demás*“ (с. 18, Автореферат)? Не съм сигурна и дали правилно съм разбрала отношението между увеличаването на актантите и валентностите – това една операция ли е, две ли са (и ако това е така, имат ли връзка помежду си), или е една и съща операция на две различни нива на анализ – синтактично и семантично?

Втора глава е посветена на каузативните конструкции с инфинитив, определени като синтактична каузативност. Във въвеждащата част авторката ни предлага описание на същността на всяка от тях, статистически данни за тяхната честотна употреба в литературните източници, в пресата и в кулинарния интернет

блог, подбрани за изследването, както и съпоставителен анализ, в който маркира някои от основните им характеристики, които ще разгърне в детайлния анализ на всяка конструкция в съответните части. Искам да отбележа, че изложените статистически данни не са самоцел, а онази обективна предпоставка, позволила на Р. Райчева да класифицира в последователен ред интересуващите я конструкции. Уместно са приведени становищата на малкото испански учени, работещи по тази проблематика, които потвърждават някои от работните хипотези на авторката, а именно, за прототипния характер на глагола *hacer* в каузативните конструкции, който му позволява в някои случаи да замества *dejar* и *mandar*, за тясната връзка на каузативността с категориите *аспект (начин на действие)* и *транзитивност* с различни темпорално-аспектуални съдържания и т.н. (с. 34–46). Авторката избира съвсем уместно *начинът на действие* като критерий, въз основа на който ще предложи една стройна семантична класификация на всички аналитични средства, обект на анализ (която използва в работата докрай, когато привежда доказателствата от изследвания корпус), а именно: каузативните конструкции с инфинитив обикновено представят динамични категории – процеси, осъществяване на действия, резултати; конструкциите с причастие обозначават състояния и резултати; а фразеологичните единици с глагол-опора *hacer* са неутрални и начинът на действие зависи от глаголното време на глагола, поради което може да изразяват състояния, процеси, осъществяване на действия, резултати. Направените констатации на тази основа са принципи, но мисля, че биха могли да стигнат и по-далеч поне в някои от случаите, напр. 1) в посочените изключения при резултативните конструкции *tener entendido; tener/llevar puesta una blusa*, за които се твърди, че са по-скоро динамични отколкото статични (с. 45 и 128), причината би могло да се потърси в лексикалната семантика на управлявания глагол, а не само в аспектуалната стойност на причастията като такива; отделно би следвало да се помисли и за разликата между същите конструкции от гледна точка на категорията *преходност/непреходност* на управлявания глагол; 2) в упоменатите различия между двете значения на глагола *dejar* (оставям нещо да се случи/позволявам нещо да се случи), които намирам за изключително тънки, би могло да се изведе някакъв семантичен критерий за отликите, за да не звучат като чиста констатация.

Обект на втората част на главата, посветена на инфинитивните конструкции, е най-често използваната фраза *hacer(-se) + infinitivo*. Описанието се разгръща последователно от аргументираното определяне на конструкцията като двуйдрена и отличаването ѝ от глаголните перифрази с инфинитив до детайлен анализ на емпиричния материал. Приносен е изводът относно възможността за промяна на синтактичното поведение на управлявания глагол в самата конструкция, който от непреходен се превръща в преходен. Текстът породи у мен и въпроси, свързани не толкова със синтагматичната съчетаемост на елементите в каузативната конструкция – тя е описана изрядно, – които ще споделя, по-точно, ще повтора онези, които изказах при апробацията на дисертационния труд и на които не намерих еднозначен отговор в окончателния текст:

1) Позовавайки се на Галярдо (с. 50), авторката отчита, че съществуват различия между изразяването на каузалността чрез синтетични и аналитични средства, като при вторите се изразява някакъв допълнителен отгънък. Тази позиция е напълно в духа на разбирането за езика като инструмент за комуникация и най-вече е доказателство за солидарността между плана на формата и плана на съдържанието на езиковия знак, защото промяната на формата (в случая аналитичната конструкция) предполага промяна в съдържанието, т.е. изглежда, че във втория случай съдържанието е по-наситено. Затова ми се струва, че би било интересно да се проследи какви допълнителни съдържания може да внесе аналитичното средство, напр. дали цитираната разлика между *párale/hazlo parar; la sacó/la expulsó/la hizo salir del aula* не е във вършителя на действието на управлявания глагол (и затова се възприема като заповед).

2) Дали отгънъкът на продължителност в [...] *una bofetada [...] que la hizo rodar por el suelo [...]* (с. 64) не зависи от аспектуалната семантика на управлявания глагол?

Обобщените резултати от тези наблюдения биха могли да наведат на интересни теоретични изводи за функционалния статус на каузативните конструкции с инфинитив по принцип.

Трета част на Втора глава е посветена на каузативната конструкция *dejar(-se) + infinitivo*. Авторката споделя общоприетото мнение за пермисивния отгънък,

който отличава споменатата конструкция от (*hacer(-se) + infinitivo*) и ѝ придава характер на „слаба“, или индиректна каузативност, и в предприятия анализ стриктно следва разграничението на три прояви, засвидетелствани в подбрания корпус: *ненамеса, прекратяване на намеса, разрешение*. Интерес предизвикват наблюденията ѝ върху посоката на действието, изразено от управлявания глагол (от и към вършителя на действието), при комутация на двата управляващи глагола *hacer(se)/dejar(se)* (с. 67), които биха могли да се обосноват и със съответните семантични роли. Впрочем този аргумент би бил един от най-съществените, ако се прокарат и различията между невъзвратните и възвратните употреби на всички управляващи глаголи.

В четвъртата част на Втора глава Р. Райчева анализира поведението на конструкцията *mandar (a) + infinitivo*, представено в четири основни класа, произтичащи от контекстуалната детерминация на двете основни значения на управляващия глагол, от употребата им в рефлексивни форми или в темпорални форми от плана на инактуалността, които същевременно се разграничават и на формално равнище съгласно „принципа на функционалността“ (*mandar/mandar a*). Авторката е склонна да тълкува посочените различия само като формални, но не загърбва и възможността да даде по-категоричен отговор на този въпрос в бъдещи изследвания. За разлика от първите две конструкции, тук каузативността е с възможна реализация, което я превръща, от друга страна, и в синоним на *obligar a + infinitivo*. Интерес представлява споделеното становище на Милагрос Алфонсо Вега за разпределението на клитиките *le/lo* между *mandar/obligar* (с. 77), очертаващо едно ново поле за изследване на каузалността в сферата на облигативността.

Трета глава представя каузативните конструкции с причастие. Още в уводната част Р. Райчева изрично уточнява, като се позовава на Антонио Аранда Ортис, че те са по-скоро резултативни (с. 85), което напълно съответства и на моето виждане: резултативните перифрази може да изразяват каузалност като вторично съдържание. Обяснима е и причината за отсъствието в корпуса на конструкции с глаголите *hacer* и *mandar* поради логическата несъвместимост между аспектуалната, резултативна семантика на причастията и дейността, активна семантика на първия и проспективната насоченост на втория. Намирам за

уместно отчитането на кохезията между елементите на конструкцията и съответното им условно подразделяне на едноядрени и двуядрени. И в тази глава, както и в предходните, е разработена подробна класификация на всички употреби, подкрепена с множество уместни примери и онагледена в максимална степен с цветни диаграми, които представят в синтезиран вид статистическата информация.

В Четвърта глава се анализират голям брой фразеологични единици с изведения като прототипен каузативен глагол *hacer(-se)*. Наличието на подобни фрази свидетелства за това, че каузалността може да се изразява по множество начини, в случая – чрез лексикални средства под формата на фразеологични единици. В регистрираните колокации вниманието е насочено към проучване на възможността да съществува в езика глагол със значението на цялостната фразеологична единица, към функционалността на каузативната структура и степента на каузативност (потенциална, обща и споделена), към честотата на употреба.

Заключението е оформено като Пета глава на труда. В него са изложени редица обобщения от извършения анализ и постигнатите резултати. Същевременно се систематизират някои наблюдения относно взаимозависимостите между каузативност и транзитивност и по отношение на темпорално-аспектуалната перспектива на каузативните конструкции.

Изработените 26 приложения със статистически данни свидетелстват за достоверността на представените в текста графики за честотната употреба на анализиранияте каузативни конструкции по източници, по характеристики на управляващия глагол, по обобщено понятийно съдържание на управлявания глаголи и т.н. – всички те изработени изключително прецизно. Въпросът, който продължава да стои пред мен е как количественият метод спомага при изясняване на функционално-семантичната организация на категорията каузалност и експлицирането ѝ чрез аналитични средства.

Библиографията е целесъобразно подбрана и разделена по цитирани и използвани източници.

Авторефератът отразява съдържанието на дисертацията. Авторската справка за публикациите съдържа шест заглавия – три публикувани и три под печат.

Приемам посочените приноси моменти, като към тях ще добавя и доказването на тясната връзка между категориите *каузативност* и *преходност* (*транзитивност*). На този проблем е отделено подобаващо място в дисертацията и в заключенията. Лично аз смятам, че това е една от надеждните посоки при изучаването на аналитичните средства за изразяване на каузалност.

В желанието си да бъде полезна отправих редица бележки и препоръки към предварителния текст на дисертацията, изразих и някои несъгласия, с което не омаловажавах направеното и оставих на Рая Райчева правото да се съобрази или не с тях при подготовката на окончателния текст за публична защита. Със задоволство констатирам, че повечето от препоръките ми са взети под внимание и само в отделни случаи дисертантката остава на своите позиции или изразява известна предпазливост при вземане на отношение по конкретния въпрос на този етап. Оценявам положително постигнатото дотук и най-вече заявената в текста готовност на авторката да продължи да изучава проблемите на каузативността.

Заключение:

Посочените качества на дисертационния труд ми дават основание да предложа на уважаемото Научно жури да гласува положително за присъждането на Рая Райчева на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология – Романски езици (Морфология и синтаксис – испански език).

24 август 2015 г.

Рецензент:

/проф. д.ф.н. Евгения Вучева/